

WITH FUNDING FROM

AUSTRIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION

OAK
FOUNDATION

Young
Men
Initiative

PERPETUUM MOBILE

Институт за развој младих и заједнице

PROGRAM Y+

**Predstavljanje modela za prevenciju ektremizma
i nasilja među mladima**

**Instituta za razvoj mladih i zajednice
Perpetuum mobile**

Banja Luka, 2020.

PRIRUČNIK PRIPREMILI:

Srđan Dušanić

Ilija Trninić

projekt koordinator i izvršni direktor „Perpetuum mobile - Instituta za razvoj mladih i zajednice”

Milica Jovičić

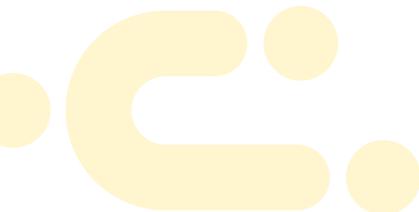
projekt asistent

Prirucnik pripremljen u okviru projekta: "Muškarci i dječaci kao partneri u promociji rodne ravnopravnosti i prevenciji ekstermizma i nasilja među mladima na Balkanu"

Dizajn i grafička priprema:

Saša Ostojić - GRID Dizajn Studio

www.grid.ba

Sadržaj

UVOD.....	1
PROGRAM INICIJATIVA MLADIĆA (YMI)	3
ŠTA JE PROGRAM Y?.....	6
SMISAO PROGRAMA Y+	10
Rad u Dnevnom centru za mlade.....	16
Rad sa Centrima za socijalni rad u regiji Banja Luka.....	19
Istraživanje o sklonosti mladim prema ekstremizmu	20
Rad sa veteranimi iz različitih zaraćenih strana u BiH	23
Okrugli sto sa diplomatskim misijama i međunarodnim organizacijama	24
PRIMJERI RADIONICA.....	26
ŠTA JE NASILJE?.....	26
PREGOVARAČKE VJEŠTINE.....	38
ETIKETIRANJE	42
ŠTA RADIM KAD SAM LJUT/A?.....	46
RAZGOVOR O ALKOHOLU I ALKOHOLIZMU.....	52
ZAKLJUČAK	56

Izradu publikacije podržali Austrijska razvojna agencija, Oak fondacija i CARE International Balkans. Sadržaj i zaključci ove publikacije nisu nužno i stavovi gore navedenih organizacija koje su podržale štampanje ove publikacije.

UVOD

U ovom priručniku je predstavljen model rada sa mladima nazvan Program Y+, koji je organizovao Institut za razvoj mladih i zajednice Perpetuum mobile iz Banjaluke, a sa ciljem razvoja zdravih i prosocijalnih životnih stilova mladih.

Program Y+ je dio šireg programa poznatog poda nazivom „Incijativa mladića“ (*YMI- Young Men Initiative*) koji se u nekoliko balkanskih zemalja razvija od 2006. godine. U okviru tog programa kreiran je obrazovni paket „Program Y“ u kojem su definisane brojne aktivnosti i radionice edukativnog tipa koje se bave problemima nasilja, rodne nejednakosti i diskriminacije, stereotipnim i štetnim rodnim normama, problemima droga i zloupotrebe alkohola, kao i pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Budući da je „Program Y“ prevashodno namijenjen uvođenju rodno transformativnog programa u obrazovne sisteme širom Balkana, javila se potreba da se ovaj program proširi sadržajima i aktivnostima koje neće nužno imati svoju primjenu u školama, već će biti zgodne za primjenu u drugim ustanovama i sa drugim ciljnim grupama. To je bio povod za razvoj dodatka Programu Y, poznatog kao Program Y+. Program Y+ je dakle paket aktivnosti koje su razvijale različite organizacije u nekoliko balkanskih država. U ovom priručniku ćemo predstaviti aktivnosti koje je osmislio Institut za razvoj mladih i zajednice Perpetuum mobile iz Banjaluke.

Radi lakšeg razumjevanja, ovaj priručnik ima nekoliko uvodnih poglavlja u kojima je detaljnije opisan kontekst programa. Jedno od poglavlja opisuje nastanak i smisao „Incijative mladića“. U poglavlju iza je potom detaljnije opisan Program Y, te istoimeni priručnik. Centralna poglavlja ovog priručnika predstavljaju opisivanje nekoliko aktivnosti i metoda rada u sklopu novonastalog Programa Y+, koje je sprovodio Perpetuum mobile u proteklom periodu. Te aktivnosti su bile:

- *Program vikend pauze (engl. weekend breaks program)*
- *Rad u Dnevnom centru sa djecom u riziku*
- *Rad sa Centrima za socijalni rad u regiji Banja Luka*
- *Istraživanje o sklonostima mladih prema ekstremizmu*
- *Rad sa veteranima iz različitih zaraćenih strana u BiH*
- *Okrugli sto sa diplomatskim misijama*

U posljednjem dijelu priručnika je predstavljeno nekoliko radionica koje su dio Programa Y, a najčešće su se koristile i u sklopu Programa Y+.

Nadamo se da će ovaj priručnik biti koristan primjer i resurs kako i preko kojih aktivnosti razvijati zdrave životne stilove i vrijednosti u društvu, kako mladih, tako i drugih društvenih grupa.

PROGRAM INICIJATIVA MLADIĆA (YMI)

Inicijativa mladića (YMI) temelji se na sveobuhvatnim i programskim naporima CARE-a za sprečavanje međuljudskog i rodno zasnovanog nasilja (GBV), kao i za promociju rodne ravnopravnosti u regionu. YMI podstiče mlađe da grade svoja znanja i stavove u vezi s rodnom ravnopravnošću i zdravim stilovima života, te da smanje nivoje svih vrsta nasilja. Bavi se problemima nasilja, rodne nejednakosti i diskriminacije, stereotipnim i štetnim rodnim normama, problemima droga i zloupotrebe alkohola, kao i pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja - uvođenjem rodno transformativnog programa u obrazovne sisteme širom Balkana. Od samog početka 2006. godine, YMI je radio na povećanju prihvaćanja zdravih, nenasilnih i rodno ravnopravnih stavova i ponašanja među dječacima i muškarcima, te djevojkama i ženama, koji učestvuju u programu. Pored mlađih, YMI takođe uključuje nastavnike, roditelje, omladinske radnike, donosioce odluka iz ministarstava i lokalnih samouprava, socijalne radnike, medije, organizacije civilnog društva itd., okupljajući tako sve ove različite aktere pod kišobranom zajedničke vizije - vizije društvo bez nasilja i ravnopravnost polova.

YMI implementira CARE International Balkans u bliskoj saradnji sa 10 partnerskih organizacija iz 8 gradova: Banja Luka, Beograd, Mostar, Sjeverna Mitrovica, Priština, Sarajevo, Tirana i Zagreb. Ne ograničavajući se samo na ove gradove, tokom svih ovih godina aktivnosti su značajno povećane, tako da je YMI dosegao prisutnost u preko 140 različitih gradova / opština i ukupno preko 720.000 direktnih učesnika kroz preko hiljadu obrazovnih, zagovaračkih i / ili kampanja. Ukupni indirektni doseg i doseg

medija vjerovatno se mijere u milionima ljudi. Opsežna istraživanja koja su upoređivala situaciju u početnim i završnim fazama programske aktivnosti pokazala su značajne pozitivne rezultate u svakoj od četiri faze projekta (od 2006. do sada, 2020.). Štaviše, brojna svjedočenja i razgovori s korisnicima dokazuju da YMI obrazovni programi ostavljaju značajan uticaj koji dovodi do pozitivnih promjena u njihovim stavovima i ponašanju.

Obrazovni programi uvijek su bili osnova nastojanja YMI-a, od samog njegovog nastanka. Sve je započelo Programom M (priručnik za rad posebno sa mladićima) zasnovan na Promundovom Programu H i prilagođenom balkanskom kontekstu, uz pomoć rezultata kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja u zemljama učesnicama. Program Y bio je sljedeći korak, daljnja evolucija Programa M, namijenjenog mješovitim rodnim grupama, a time i povećanju broja većeg broja školske populacije. Paralelno sa kontinuiranim radom sa mladima, takođe su razvijeni, akreditovani i implementirani treninzi za školsko osoblje (tj. nastavnike, pedagoge, psihologe) širom Balkana, omogućavajući školskom osoblju da sami realizuju radionice i podrže svoje učenike i vršnjačke edukatore. Klubovi „Budi muško“ (BMK) još su jedna specifična snaga programa, jer su to klubovi mladih aktivista sa članovima koji su studenti i vršnjački edukatori uključeni u program. BMK se temelje na učešću mladih i njihovom angažmanu i unutar njih se osmišljavaju, organizuju i provode razne javne akcije u školama i zajednicama, koje dalje šire poruke i vrijednosti programa. Participativni proces je jedna od ključnih karakteristika YMI-a, teko da su mladi ti koji su uvijek bili angažovani u razvoju novih programa i kampanja.

Jedan od svježih pristupa i ideja u razvoju programa za mlade bilo je stvaranje novog obrazovnog programa posebno prilagođenog mladima u riziku na Balkanu. Program se zasnivao na CARE rodno transformativnom programu s glavnim fokusom na prevenciji ekstremizma i radikalizma mladih. Početkom 2019. godine CARE i partnerske organizacije ušli su u fazu razvoja novog „Y+“ programa, čija je početna ideja bila pozabaviti se pitanjem ekstremiteta i radikalizacije među ugroženom omladinom, školskom omladinom, maloljetnim delinkventima, nezaposlenom omladinom.

Ostale značajne YMI aktivnosti uključuju razne omladinske kampove i treninge, stručne i omladinske konferencije, društveno angažirane pozorišne predstave, filmove i video klipove, promociju kroz društvene mreže itd. Najnovije aktivnosti poput razvoja obuka za nastavnike, program za osnovne škole, izgledaju vrlo obećavajuće i jasno pokazuju da se od YMI-a može očekivati još mnogo toga.

ŠTA JE PROGRAM Y?

“Program mladi - Inovativni pristupi u prevenciji rodno zasnovanog nasilja i promociji zdravih životnih stilova kod mladića i djevojaka” ili ukratko Program Y, je program i istoimeni priručnik za obuku za rad sa mladićima i djevojkama od 14 do 19 godina starosti, koji je razvio CARE International Balkans u saradnji sa Instituto Promundo, Rio de Žaneiro, Brazil; Status: M, Zagreb; Centar E8, Beograd; Perpetuum Mobile, Banja Luka; Asociacija XY, Sarajevo; NVO Youth Power/ Snaga mladih, Mostar; PEN, Priština; Sinergija, Kosovska Mitrovica i Savjetovalište za muškarce i dječake, Tirana.

Priručnik Y je namijenjen edukatorima u srednjim školama, omladinskim radnicima i drugim stručnjacima koji rade sa mladićima i djevojkama i predstavlja važan doprinos onima koji rade na pružanju podrške zdravom razvoju mladih ljudi. Koristeći rodnu perspektivu, fokusirajući se na maskulinitet(e) i feminitet(e) nastoje se dekonstruisati neki od izazova sa kojima se mladići i djevojke suočavaju u adolescenciji. Kroz priručnik Y nastoje se izgraditi vještine koje su potrebne mladićima i djevojkama za razvijanje zdravih odnosa zasnovanih na rodnoj ravnopravnosti, za shvatanje svog fizičkog, seksualnog i emocionalnog razvoja i za rješavanje svih oblika nasilja u svakodnevnom životu. Priručnik Y predstavlja važan resurs za vlade i nevladine organizacije (uključujući i ministarstva koja se bave obrazovanjem i mladima) da shvate važnost toga kako rodne društvene konstrukcije maskuliniteta i feminiteta utiču na stavove i ponašanja dječaka i mladića i djevojčica i djevojaka. Cilj je da se izgrade vještine i kompetencije mladića i djevojaka da se suoče

sa nekim od životnih izazova koji su obično dio prelaznog perioda adolescencije. Značajna karakteristika ovog priručnika je da je testiran i potvrđen kroz istraživanje i evaluaciju u školama u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Albaniji, Srbiji i UNMIK/Kosovu.

Istraživanja sprovedena u sklopu programa Inicijativa mladića od 2007. do 2015. godine (kao i istraživanja sprovedena od strane drugih) jasno su ukazala na potrebu za bavljenjem različitim temama u priručniku Y. Nakon razvijanja priručnika Program M (Mladići) i Program D (Djevojke), koji se odnosio na odvojeni rad sa mladićima i djevojkama, kreiran je Program Y kao alat za rad u rodno mješovitim školama i sa mješovitim grupama mladića i djevojaka.

Za vrijeme adolescencije mladići i djevojke često su uključeni u različita rizična ponašanja. Ovakva ponašanja uključuju opijanje (ispijanje alkohola dok se ne napiju), eksperimentisanje sa drogama i izloženost nasilju, bilo kao žrtva ili počinilac. To je doba eksperimentisanja, jer pokušavaju da shvate kakav tip muškarca ili žena žele da budu. Mnogi mladići i djevojke počinju da izlaze i imaju svoje prve seksualne odnose. Nedostatak znanja i vještina da se nose sa ovim iskustvima izlaže ih riziku. Iz istraživanja sprovedenih na evropskom nivou znamo da su vodeći uzroci smrtnosti među mladićima u ovoj starosnoj grupi saobraćajne nesreće, samoubistva i interpersonalno nasilje. Rodne norme i društvene konstrukcije maskuliniteta često doprinose tim štetnim ponašanjima i praksama. Štetne posljedice rigidnih rodnih normi osjećaju djevojke i žene. Disbalans moći u donošenju odluka, ranjivost na pojavu nasilja, otežan pristup određenim zdravstvenim servisima i društvena nejednakost

koja ograničava prilike i mogućnosti, samo su neke od posljedica prouzrokovanih rodnim i štetnim tradicionalnim normama i uvjerenjima. Upravo zbog navedenih razloga, osnaživanjem mladih da prepoznaju štetne društvene norme i da im se efektivno suprotstave, razvijamo kritičnu masu mladih koja, koristeći stečeno znanje i vještine, donosi odluke koje doprinose zdravlju, nenasilnom rješavanju problema u odnosima među njima i stvaramo društvo jednakih i ravnopravnih. Mladi ljudi usvajaju svoj lični životni stil tokom tranzicije iz porodice i kuće ka zreloj dobi pod uticajem složene mješavine ekonomskih, društvenih, kulturnoških i obrazovnih procesa. Uticaj nejednakosti (rodnih, društvenih i/ili zdravstvenih) može smanjiti sposobnost mladih ljudi da u potpunosti učestvuju u mnogim aspektima života i može uticati, na primjer, na pohađanje škole i akademsko postignuće, socijalno funkcionisanje, bavljenje sportom i prihvatanje mogućnosti zapošljavanja. To, takođe, može uticati na kvalitet života i mentalno blagostanje.

Edukacija o životnim vještinama može predstavljati zaštitni faktor za neke od ovih izazova. U međuvremenu, tokom devet godina realizacije Programa M u srednjim školama u regionu Zapadnog Balkana, partnerske organizacije, profesori, pedagozi, roditelji i odgovorna ministarstva prepoznali su potrebu uključivanja djevojčica i djevojaka u zajedničke napore u obrazovanju. Priručnik Y je pripremljen tokom trogodišnjeg participativnog procesa. Objavljen je na engleskom, albanskom i jezicima naroda u Bosni i Hercegovini kako bi se podstakla njegova široka upotreba u ovom regionu. Priručnik je osmišljen tako da se koristi uz kampanju o životnim stilovima u školi i zajednici, koja

promoviše pozitivniju i zdraviju verziju toga šta znači biti muškarac i žena. CARE i njegovi partneri podstiču vladine i nevladine organizacije da usvoje Priručnik Y kao dio svojih sveobuhvatnih napora u vezi sa edukacijom o životnim vještinama. Bilo koji pristup mora okupiti škole, zajednicu, porodicu i druge važne aktere civilnog društva da pruže podršku mlađim ljudima dok izrastaju u mlade odrasle osobe.

SMISAO PROGRAMA Y+

Program Y+ je nastao kroz primjenu Programa Y u radu sa različitim ciljnim grupama, te iz potrebe da se određene metode adaptiraju ili nadopune. Tokom tog rada primjenjivane su određene teme radionica koje su se pokazale kao naročito svršishodne u radu sa specifičnim populacijama mladih. Pored radionica, u radu sa nekim grupama, kao potrebne i korisne pokazale su se i neke druge metode.

Perpetuum Mobile (PM) implementirao je program Y+ u saradnji sa Centrom za socijalni rad (CSR) iz Banja Luke, Bosna i Hercegovina (BiH). Program se sastojao od brojnih aktivnosti:

1. „Program vikend odmora“, koji je bio pilot program za prevenciju nasilnog i asocijalnog ponašanja među mlađim ljudima u riziku. Program je pokazao odlične rezultate i primjenjen je u različitim modalitetima tokom zimskog i ljetnog raspusta u periodu 2018-2020.
2. Radionice u Dnevnom centru za omladinu / djecu u riziku.
3. Organizovanje seminara za socijalne radnike iz Republike Srpske u Doboju, „Vršnjačko nasilje i promocija zdravih stilova života“, s ciljem razmjene iskustava među stručnjacima i praktičarima.
4. Istraživanje sa mladima (18-19 godina) iz cijele BiH, kako bi se istražili stavovi i ponašanja mladih u vezi s radikalizacijom i ekstremizmom. Promocija rezultata istraživanja na okruglim stolovima u Banjaluci, Sarajevu i Doboju za 54 učesnika, uglavnom iz nevladinog sektora koji se bave ovom problematikom, kao i studente i profesore.

5. Organizacija konferencije u Derventi sa ratnim veteranima koji predstavljaju konstitutivne narode BiH, kako bi se razgovaralo, te pronašla dodatna podrška za borbu protiv ekstremizma mladih.
6. Organizovanje okruglih stolova s diplomatskim zborom radi razgovora o radikalizaciji i ekstremizmu kao posljedici povratka stranih boraca.

Program vikend odmora (engl. Weekend break program)

Smisao ovog programa je bio da se kroz timske aktivnosti neformalnog obrazovanja utiče na stavove i ponašanje mlađih momaka koji pokazuju znakove ranjivosti, radikalizacije i nasilnog ponašanja.

Specifični ciljevi:

- *Smanjiti rizike od devijantnog ponašanja;*
- *Uticati na ponašanje dječaka u vezi sa nasiljem i stavovima koji promovišu nasilje;*
- *Uticati na stavove i ponašanje mlađih dječaka u vezi s radikalnim stavovima i radikalizacijom mlađih ljudi;*
- *Olakšati interakciju različitih grupa mlađih ljudi u zajedničkom međusobnom radu;*

Tematske cjeline:

1. Nasilje i konfliktne situacije;
2. Alkohol i problematična ponašanja koja uzrokuje;
3. Razumijevanje ljutnje i bijesa i kako se nositi s tim;
4. Pregovaračke vještine i etiketiranje drugih;
5. Upravljanje stresom i osjećaj pripadnosti društvu;
6. Radikalizacija i radikalno ponašanje;

Ciljna grupa

Dječaci i mladići od 14 do 18 godina.

Potencijalna ciljna grupa su bili:

- *Korisnici Dnevnog centra Banja Luka;*

- *Mladići iz srednjih škola u Banjoj Luci skloni konfliktima, nasilju, ispoljavanju radikalnih stavova;*
- *Ostali mladići iz gradskih i prigradskih sredina koji imaju problematična ponašanja, izraženu vulnerabilnost i ponašanja sklona radikalizaciji i radikalnim stavovima;*

Plan aktivnosti:

Svaka aktivnost je predstavljala blok od nekoliko dijelova različitog karaktera: radionicu, timsku aktivnost, poklon, te zadatak koji je bilo potrebno uraditi u periodu do naredne aktivnosti.

1. Aktivnost: Uzor drugima

Edukativna radionica: Šta je to nasilje i gdje su granice?

Timska aktivnost: Krav maga

Poklon za pamćenje: Kačket (sa natpisom: Ambasador dobre volje: borbe protiv nasilja ili stop nasilju na zadnjem dijelu)

Zadatak: Daje se zadatak mladima da budu ambasadori dobre volje: borbe protiv nasilja i da se na što zanimljivijem mjestu uslikaju sa kačetkom da se vidi natpis.

2. Aktivnost: R-OH

Edukativna radionica: Razgovor o alkoholu i alkoholizmu

Timska aktivnost: Basket sa „pijanim naočarima“

Poklon za pamćenje: Bezalkoholno pivo (vakumirano sa stikerom BMK: Ja sam odgovoran, a ti?)

Zadatak: Pronađi svoje greške u koracima! Svi učesnici/ci moraju pronaći po 5 grešaka koje su činili ili i dalje čine u vezi sa alkoholom i negativnim ponašanjem koje je alkohol prouzrokovao (nasilje, ...) i poslati kao grupnu poruku svim učesnicima.

3. Aktivnost: Mentalno zdravlje: Razumijevanje ljutnje i bijesa

Edukativna radionica: Šta radim kad sam ljut

Timska aktivnost: Bubble football

Poklon za pamćenje: Plišana palica (sa stikerom BMK: Hladne glave i lagano)

Zadatak: Pronađi lopte koje su šutirao pored gola! Svi učesnici/ci moraju pronaći po 5 grešaka koje su činili ili i dalje čine sa bijesom i ljutnjom. Dajte nam 5 savjeta kako da podstaknemo druge da reaguju na prvi način. Svih 5 savjeta objavite na nekoj od društvenih mreža na svom profilu (Facebook, Instagram, ili pošaljite grupnu poruku na viberu u neku grupu sa velikim brojem članova/ica).

4. Aktivnost: Upravljanje stresom i osjećaj pripadnosti

Edukativna radionica: Upravljanje stresom i podsticanje unutrašnjeg blagostanja

Timska aktivnosti: Odlazak na obližnje brdo– poligon za trening

Poklon za pamćenje: Guma za vježbanje podlaktice

Zadatak: Daj svoj doprinos kampanji protiv nasilja (aktivno učešće na 16 dana aktivizma).

Rad u Dnevnom centru za mlade

Glavni cilj ovih aktivnosti je bio razviti kapacitete centra u kojem mladi provode slobodno vrijeme omogućavajući funkcionalne programe razvojnog, obrazovnog, kreativnog i rekreativnog karaktera. Aktivnosti su bile namijenjene mladima u riziku koji borave u Dnevnom centru za mlade, u naselju Borik, u Banjoj Luci. Aktivnosti su realizovane uz podršku i superviziju Centra za socijalni rad Banja Luka, pod čijim je i pokroviteljstvom rad ovog centra.

Specifični ciljevi:

- *Podizanje nivo funkcionalnosti i otvorenosti Doma omladine na Boriku prema mladima osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta;*
- *Omogućiti interakciju različitih grupa mladih ljudi u zajedničkom međusobnom radu;*
- *Smanjiti rizik od devijantnih pojava prema mladima;*
- *Uspostaviti model za razmjenu iskustava različitih sektora i stvaranje najboljih praksi u radu s mladima;*

Korisnici

- *Mladi uzrasta od šestog do devetog razreda osnovnih škola „Branko Ćopić“ i „Vuk Karadžić“;*
- *Mladi iz ostalih osnovnih i srednjih škola iz Banja Luke;*
- *Mladi iz Instituta Perpetuum mobile;*
- *Ostali mladi koji gravitiraju prema lokaciji u kojem je smješten Omladinski centar;*

Aktivnosti

Aktivnostima rada sa mladima prethodilo je nekoliko pripremnih aktivnosti na relaciji Perpetuum mobile i Centar za socijalni rad. Neke od njih su:

- Prezentacija programa u dvije osnovne škole (OŠ „Branko Ćopić“ i OŠ „Vuk Karadžić“)
- Inicijalni sastanak između Centra za socijalni rad i Instituta Perpetuum mobile na kojem se razgovaralo o zajedničkoj saradnji u pravcu preventivnog rada sa mladima u riziku. Pored predstavnika Perpetuum mobile, sastanku je prisutvovalo i oko 30 socijalnih radnika.
- Posjeta (12.02.2019.) predstavnika CSR Banja Luka Institutu „Perpetuum mobile“ s ciljem zajedničkog planiranja aktivnosti u Dnevnom centru u Boriku. Uspostavljen je mjesecni plan, te sama dinamika realizacije edukativnog sadržaja.
- U martu 2019. godine zvanično je otpočela saradnja na implementaciji preventivnih programa za mlade na lokalnom nivou potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju i saradnji između JU „Centar za socijalni rad“ iz Banja Luke i Instituta „Perpetuum mobile“. Memorandum je definisano da edukatori Instituta Pepretuum mobile pripreme i realizuju radionice za korisnike Dnevnog centra.
- U skladu sa predloženim planom aktivnosti za Dnevni centar za mlade u Boriku, realizovane su ukupno 24 edukativne aktivnosti (od toga 18 edukativnih radionica, 3 „Weekend Break Program-a“, te 3 kreativna sastanka po konceptu Budi muško kluba).
- Tokom implementacije obrazovnog sadržaja ukupno je bilo uključeno 147 dječaka i 114 djevojčica (kumulativni doseg), te 24 dječaka i 19 djevojčica (individualni doseg). Ovi podaci ukazuju na veliko interesovanje i uključenost mlađih u edukativne radionice koje se provode u Centru.
- Institut za razvoj mlađih i zajednice „Perpetuum mobile“ je nakon realizacije aktivnosti organizovao seriju evaluacija obuhvativši fokus grupe sa edukatorima, te fokus grupe sa mladima koji su identifikovani kao djeca u riziku na samim radionicama. Na fokus grupama Institut je analizirao ishode edukativnog sadržaja koji se realizovao u periodu mart – maj 2019., te analizirao cjelokupan doprinos ka osnaživanju zdravih stilova među mlađima u Banjaluci.
- Promotivne aktivnosti preko društvenih mreža, te postavljanja plakata.

Teme radionica

Tokom radionica sa mladima u Dnevnom centru, obrađivane su sljedeće teme (navedeni redom kako su i organizovani):

- *Pregovaračke vještine*
- *Planiranje kampanje*
- *Razbijanje tišine i traženje pomoći*
- *Zadovoljstva i rizici*
- *Kreativna radionica: snimanje i montaža amatarskih video klipova*
- *Šta su droge?*
- *Donošenje odluka i zloupotreba supstanci*
- *Weekend break program: „Razmisli o alkoholu ali na drugačiji način“*
- *Muškarci, žene, rod i zdravlje*
- *Šta su seksualna i reproduktivna prava?*
- *Kontracepcija*
- *Filmsko veče*
- *Adolescenstka trudnoća*
- *Weekend break program: „Šta je to nasilje i gdje su granice?“*
- *Roditeljstvo i rodni stereotipi.*

Zaključak

Imajući u vidu izlazne indikatore, te da je jedan od ciljeva bio podići nivo funkcionalnosti i otvorenosti Dnevnog centra u naselju Borik prema mladima, može se zaključiti da su definisani ciljevi i očekivani rezultati ispunjeni u potpunosti. Budući da su aktivnosti u Dnevnom centru Borik privukle veliku pažnju mlađih i roditelja, te da su doprinijele promociji nenasilja i zdravih stilova života među mladima u Banjaluci – preporučujemo da se ovaj modalitet koristi kao kontinuiran vannastavni program tokom cijele školske godine, uz prethodni dogovor i stalnu saradnju sa osobljem Dnevnog centra, kao što je bilo i do sada.

Rad sa Centrima za socijalni rad u regiji Banja Luka

Ova aktivnost je podrazumjevala seminar i obuku za socijalne radnike i druge profesionalce. Dobojski je bio mjesto okupljanja predstavnika centara za socijalni rad iz banjalučke regije, ali i stručnjaka i studenata iz oblasti socijalnog rada, zajedno sa omladinskim radnicima iz Banjaluke, Čajniča, Zvornika, Bijeljine, Teslića, Doboja, Kotor Varoši, Čelinac, Prnjavor, Kneževi i Banovići.

Kroz interaktivne radionice razgovarali su o daljim planovima za zajedničko djelovanje na polju promocije zdravih stilova života među mladima. Socijalni radnici podijelili su svoja iskustva u radu sa civilnim sektorom, ali također su naglasili da često nedostaje razumijevanja i volje za suradnjom s institucijama kako bi se ovaj model rada održao i prenio na viši nivo.

Primjer multisektorske saradnje u radu sa mladima u Dnevnom centru JU Centar za socijalni rad Banja Luka predstavili je stručno osoblje ove institucije. Tako su se osvrnuli na aktivnosti koje su u prethodnom periodu realizovane za mlade koji su "u riziku" ali i na set radionica koje su održali edukatori Instituta „Perpetuum mobile“ za korisnike Centra u Banjaluci Borik.

Istraživanje o sklonosti mladih prema ekstremizmu

Jedna od aktivnosti u okviru programa Y + je bilo i istraživanje o ekstremizmu. Pod pojmom "ekstremizam" podrazumjevamo spremnost da se na bazi određenih uvjerenja ili ideologije, nasilnim metodama izvrše određene promjene u društvu koje se doživljava kao nepravedno ili moralno urušeno. U pomenutom istraživanju je ispitivana sklonost mladih ka društveno ekstremnim stavovima i ponašanjima. Konkretnije, pokušalo se odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:

- *U kojoj mjeri mladi smatraju da društvo u kojem žive je nepravedno i da se razvija u sasvim pogrešnom smjeru?*
- *Koji procenta mladih smatra da je nasilje legitiman metod da bi se sprovele neophodne promjene?*
- *Prema kojim društvenim grupama su najviše usmjereni ekstremni stavovi i ponašanja?*
- *Koliki udio mladih je već ispoljavao određena ponašanja ili akcije koje se mogu posmatrati kao ekstremističke?*
- *Da li postoje razlike u sklonosti ka ekstremizmu mladih s obzirom na sljedeće karakteristike mladih: pol, broj godina, finansijski status, percepcija društvene nepravde, zadovoljstvo životom, liberalnost i konzervativnost, socijalne identifikacije, religioznost, izloženost nasilju u okruženju, važnost pripadnosti vršnjačkoj grupi, socijalna podška u prošlosti, doživljaj otuđenosti anomije.*

Metod

Istraživanje je bilo kvantitativnog tipa i sprovedeno je putem upitnika kojim je ukupno ispitano 1058 mladih, od čega 583 mladića (55.1%) i 475 djevojke (44.9%). Prosječan uzrast ispitanih je bio 19,5 godina. Istraživanje je obuhvatilo sve regije u Bosni i Hercegovini. Najviše ispitanih je bilo iz sjedećih gradova: Banja Luka (17,2%), opštine u Sarajevskom kantonu (15%),

Bijeljina (9.6%), Mostar (9.2%), Velika Kladuša (8.4%), Doboј (7.5%), Travnik (7.1%), Tuzla (5.1%), Brčko (4.7%), Trebinje (4.7%), Livno (4.1%) itd. 54.5% ispitanika je bilo iz gradova, 26.8% iz prigradskih naselja, a 18.7% sa sela. Većina ispitanika trenutno ide u srednju školu (49.2%), a 32.3% studira. U istraživanju je najviše ispitanika bošnjačke etničke pripadnosti (47%), potom Srba (43.4%), Hrvata (5.9%) i ostalih (3.8%).

Upitnik koji je korišten, kreiran je od strane profesora Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci. Istraživanje je organizovano od strane organizacije "Perpetuum mobile - Institut za razvoj mladih i zajednice" te njihovih lokalnih i međunarodnih partnera.

Rezultati

Iz rezultata istraživanja je prizašlo dosta zanimljivih podataka među kojima se izdvajaju sljedeća:

- *Oko 41 % smatra da društvo počiva na pogrešnim vrijednostima, a preko 54% da je na ivici katastrofe i da će propasti ako se nešto ne poduzme.*
- *Oko 45% mladih ispitanika smatra da su radikalne akcije neophodne da bi se društvo „očistilo od zla.“*
- *Oko 20% mladih se smatra odgovornim te da i oni trebaju kroz radikalne akcije da se uključe i tako podstaknu promjene u društvu.*
- *15% ispitanika ističe da poštuje one koji su izvršili neki ubilački čin zarad svojih idea.*
- *Oko 12-14% mladih podržava ili prati rad nekih ekstremističkih organa*
- *9.8% tvrdi da je učestvovalo u nekim estremističkim akcijama.*
- *Možemo zaključiti da oko 15-20 % ispitanih mladih ispoljava određene ekstremističke stavove, dok 9-14% na ponašajnom nivou podržava određene ekstremističke grupe.*
- *Mladi koji su izrazili sklonost ekstremizmu su uglavnom vezani za*

određene organizacije sa nacionalističkim predznakom, organizacije za zaštitu određenih prava, te navijačke grupe. Kao uzroke privrženosti ovim grupama i idejama su naveli: vjerovanje u ideje koje grupa zastupa, postojanje nepravde u društvu, uticaj medija, ljubav prema domovini, uticaj drugih ljudi sa srodnim stavovima.

- Negativni ekstremistički stavovi su najviše usmjereni prema političari-ma, LGBT populaciji, nacionalistima, silovateljima i pedofilima te nekim drugim etničkim i političkim grupama. Dakle, povod za određeno djelovanje i organizovanje je najviše koncentrisane oko etničkih odnosa te seksualnih orientacija i prava.
- Ispitana je povezanost ekstremizma i drugih pojava. Podrška nasilnom ekstremizmu je značajno veća kod mladića nego kod djevojaka. Mlade ljude sklone ekstremizmu karakterišu osobine ličnosti kao: konzervativnost, autoritarnost, sklonost socijalnoj dominaciji, otuđenost, niža vjera u Boga itd. Pored toga, takvi mladi su skloni favorizovanju i idealizaciji nekih referentnih grupa kojima oni pripadaju. Kao važan faktor nameću se još i okolnosti u užem okruženju kao što su izloženost nasilju u prošlosti, manjak socijalne podrške od porodice i prijatelja itd. Sklonost ka nasilnom ekstremizmu se ispoljava i kroz češće tuče te pijenje alkohola.

Autor zaključuje da nizak životni standard, korupcija i nepotizam u društvu doprinose nezadовоjstvu mладih, a u kombinaciji sa nekim karakteristikama ličnosti i negativnim uticajem referentnih grupa, epilog mogu biti ekstremistička uvjerenja i ponašanja. Neophodno je da se u društvu, prije svega kroz obrazovne institucije razvijaju preventivni programi koji će usmjeravati svijest mlađih u pravcu racionalnog načina rješavanja problema, bez upotrebe nasilja i mržnje prema različitim vulnerabilnim grupama.

Rad sa veteranim iz različitih zaračenih strana u BiH

U sklopu projekta, s ciljem izgradnje i promocije pomirenja u BiH, sprovedena je aktivnost rada sa veteranim rata. Aktivnost je obuhvatala rad sa veteranim organizovanim u Derventi, ali i veteranim sa različitih zaračenih strana u BiH. Učestvovali su i veterani iz sljedećih gradova: Brčkog, Zavidovića, Dervente, Doboja, Srpsa, Prnjavora i Šamca. Tokom rada sa veteranim predstavljeni su i rezultati istraživanja "Mladi i ekstremizam".

Takođe, rad sa veteranim održan je u Banjoj Luci. Dijalog su vodili veterani zaračenih strana u BiH i članovi Budi muško kluba Banja Luka. Struktura razgovora bila je upoznavanje mladih sa strahotama i besmislim rada, veteranskim iskustvom uz afirmaciju nenasilja i tolerancije.

Zaključak je da se kroz rad sa veteranim, te konstruktivnu upotrebu veteranskih iskustava može uticati na mlađe da svoj život usmjere prema pozitivnim vrijednostima i postanu otporniji na štetne uticaje.

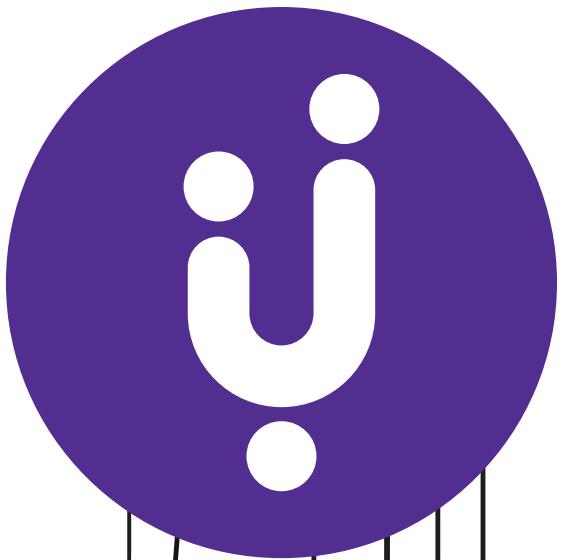
Okrugli sto sa diplomatskim misijama i međunarodnim organizacijama

“Perpetuum mobile” - Institut za razvoj mlađih i zajednice organizovao je okrugli sto na temu radikalizacije mlađih u BiH. Ovom događaju su prisustvovali predstavnici ambasada u BiH. Takođe su bili predstavnici ministarstava unutrašnjih poslova i univerziteta te predstavnici organizacija civilnog društva.

Glavni zaključci okruglog stola bili su:

- *Među mlađima raste stepen radikalizacije i sklonosti ekstremizmu;*
- *Očekuje se novi veliki migracijski val sa sve većim brojem migranata koji se kreću i prolaze kroz zemlje zapadnog Balkana.*
- *Ova situacija može podstići sljedeće pojave:*
 - » *Potencijalno zadržavanje boraca iz sirijskog rata na teritoriji zapadnog Balkana koji napuštaju Siriju i migriraju u Evropu;*
 - » *Povratak boraca sa sirijskog ratišta koji su državljeni nekih zemalja zapadnog Balkana;*
 - » *Uticaj bivših boraca (migranata i građana zapadnog Balkana) na stavove i mišljenja mlađih na zapadnom Balkanu*

Ovakav rad i modalitet rada pomaže da se shvati problematika radikalizacije u jednom širem kontekstu i razmijeni iskustva sa akterima na međunarodnom polju. Takođe, važnost ovog modaliteta jeste da se međunarodnim organizacijama predstave napor i metode rada domaćih organizacija kako bi se uspostavilo zajedničko djelovanje i partnerstvo u borbi protiv radikalizacije među mlađima.

PRIMJERI RADIONICA

ŠTA JE NASILJE?

Cilj:

Identifikovati različite tipove nasilja koji se mogu pojaviti u intimnim odnosima, porodicama i zajednicama.

Potrebni materijal:

Flipčart papir i markeri, kopije studija slučaja iz Tabele resursa A i Tabele resursa B.

Preporučeno vrijeme:

90 minuta (dva školska časa)

Planiranje:

Prije početka sesije o nasilju važno je istražiti lokalno relevantne informacije koje se tiču nasilja, uključujući postojeće zakone i socijalnu pomoć za one koji koriste i/ili su žrtve nasilja. Takođe je važno da se pripremite kako biste mogli uputiti učesnike na odgovarajuće službe ukoliko neko od njih otkrije da je žrtva nasilja ili zlostavljanja. Studije slučaja iz Tabele resursa A oslikavaju različite primjere nasilja, uključujući korištenje fizičkog, seksualnog i emocionalnog nasilja muškaraca nad ženama u intimnim odnosima, korištenje fizičkog nasilja muškaraca nad ženama izvan konteksta intimnog odnosa, fizičko nasilje između muškaraca i institucionalno ili nasilje na nivou zajednice nad pojed-

incima ili grupama ljudi. Ukoliko je potrebno, možete napraviti adaptacije ovih studija slučaja ili osmisliti nove u kojima biste obradili druge tipove nasilja koji se takođe javljaju u intimnim odnosima, porodicama i/ili zajednicama.

Procedura:

Prvi dio – Šta nama znači nasilje? (30 minuta)

1. Zamolite grupu da sjednu ukrug i da u tišini razmisle nekoliko trenutaka šta za njih znači nasilje.
2. Zamolite svakog učesnika da sa ostatkom grupe podijeli mišljenje o tome šta za njih znači nasilje. Napišite odgovore na flipčart papir. Alternativni korak: Zamolite učesnike da napišu ili nacrtaju šta za njih znači nasilje.
3. Razgovarajte sa učesnicima o nekim od zajedničkih elemenata u njihovim odgovorima, kao i o nekim jedinstvenim stavovima. Pregledajte navedene definicije nasilja i recite učesnicima da često nema jasne ili jednostavne definicije nasilja te da ćete u drugom dijelu vježbe pročitati serije studija slučaja da biste im pomogli da razmisle o različitim značenjima i tipovima nasilja.
 - **Fizičko nasilje:** *upotreba fizičke sile kao što su udaranje, šamaranje ili guranje.*
 - **Emocionalno/psihološko nasilje:** *obično je to najteži oblik nasilja za prepoznavanje. Ono može uključivati ponižavanje, prijetnje, uvrede, pritiske, izraze ljubomore ili posesivnosti kao što su kontrolisanje odluka i aktivnosti.*
 - **Seksualno nasilje:** *pritisak ili prisiljavanje nekoga na vršenje seksualnih radnji (od ljubljenja do seksa) protiv njihove volje ili izgovaranje seksualnih komentara koji čine da se neko osjeća poniženo ili neprijatno. Nije važno da li je prethodno postojalo ponašanje koje je odavalо*

utisak pristanka na seks. Nasilje se takođe često kategorije i prema odnosu između žrtve i počinjoca36:

- **Nasilje usmjerenovo prema sebi** se odnosi na nasilje u kojem su počinilac i žrtva jedna te ista osoba i dijeli se na samozloupotrebu i samoubistvo.
- **Interpersonalno nasilje** se odnosi na nasilje između pojedinaca.
- **Kolektivno nasilje** se odnosi na nasilje počinjeno od strane većih grupa pojedinaca i dijeli se na socijalno, političko i ekonomsko nasilje.

Drugi dio – Diskusija o različitim tipovima nasilja (60 minuta)

4. Pročitajte studije slučaja o nasilju, a pitanja koja se nalaze iza svake pojedinačne studije slučaja koristite za diskusiju sa učenicima.
5. Nakon što pročitate sve slučajeve, diskutujte o sljedećim pitanjima.

Pitanja za diskusiju:

1. Koje vrste nasilja se najčešće dešavaju u intimnim veza- ma između muškaraca i žena? Šta prouzrokuje ovo nasilje? (Primjeri mogu uključivati fizičko, emocionalno i/ili seksual- no nasilje koje muškarci koriste nad djevojkama ili supru- gama, kao i nasilje koje žene mogu koristiti nad svojim momcima ili muževima).
2. Koje vrste nasilja se najčešće dešavaju u porodicama? Šta prouzrokuje ovo nasilje? (Primjeri mogu uključivati roditelj- sku upotrebu fizičkog, emocionalnog ili seksualnog nasilja nad djecom ili druge tipove nasilja među članovima porod- ice).
3. Koje vrste nasilja se najčešće dešavaju izvan intimnih odno- sa i porodica? Šta prouzrokuje ovo nasilje? (Primjeri mogu uključivati fizičko nasilje među muškarcima, nasilje u vezi sa bandama ili ratovima, silovanje od strane nepoznate osobe i emocionalno nasilje ili stigmu naspram nekih poje-

dinaca ili grupa u zajednici).

4. Postoje li drugi tipovi nasilja koji se odnose na pol neke osobe? Koji je najuobičajeniji tip nasilja koji se primjenjuje nad ženama? (pogledajte dio Tabele resursa B – Šta je rodno zasnovano nasilje?) A koji nad muškarcima?
5. Da li su samo muškarci nasilni ili su i žene takođe nasilne? Koji je najuobičajeniji tip nasilja koji muškarci koriste nad drugima? Koji je najuobičajeniji tip nasilja koji žene koriste nad drugima?
6. Da li neka osoba – muškarac ili žena – ikada “zaslužuje” da bude udarena ili da bude žrtva nekog tipa nasilja?
7. Kakve su posljedice nasilja po pojedincu? Po odnose? Po zajednici?
8. Šta možete vi i drugi mladići uraditi da zaustavite nasilje u vašoj zajednici?

Završetak:

Na svom osnovnom nivou nasilje se može definisati kao upotreba sile (ili prijetnja silom) jednog

pojedinca nad drugim. Nasilje se često koristi kao način kontrole druge osobe, kako bi bila uspostavljena moć nad njom. Ono se dešava svugdje u svijetu i često potiče od načina na koji su pojedinci, posebno muškarci, odgojeni da se nose sa ljutnjom i konfliktom. Obično se pretpostavlja da je nasilje “prirođan” ili “normalan” dio muškarca. Međutim, nasilje je naučeno ponašanje i u tom smislu može da se oduči ili spriječi. Kao što je bilo diskutovano u drugim sesijama, muškarci su često socijalizovani na način da potiskuju svoje emocije i ljutnja je ponekad jedan od rijetkih društveno prihvatljivih načina za muškarce da

iskažu svoja osjećanja. Štaviše, muškarci su nekad odgajani da vjeruju da imaju "pravo" da očekuju neke stvari od žena (kućni poslovi ili seks, na primjer) i pravo da koriste fizičko ili verbalno zlostavljanje ako žene ne pruže ove stvari. Važno je razmisiliti o tome na koji način su ove krute rodne uloge, koje se odnose na to kako bi muškarci trebalo da izraze svoja osjećanja i kako bi trebalo da se odnose prema ženama, štetne i za muškarce kao pojedince i za njihove odnose. U vašim svakodnevnim životima od fundamentalnog je značaja da vi, kao mladići, razmislite o tome šta vi možete da uradite da se javno izjasnite protiv upotrebe nasilja od strane drugih muškaraca.

TABELA RESURSA A:

Studije slučaja o nasilju

Studija slučaja br. 1

Mirko i Lidija su mladi bračni par. Mirkova porodica dolazi u njihov dom na večeru. On je vrlo zabrinut time da li će se oni lijepo provesti i želi da im pokaže kako je njegova supruga izvrsna kuvarica. Ali, kad se te noći vratio kući ništa nije bilo spremljeno. Lidija se nije osjećala dobro i još nije bila počela sa pravljenjem večere. Mirko je veoma uzinemiren. On ne želi da njegova porodica misli da on ne može kontrolisati svoju ženu. Počinju se svađati i vikati jedno na drugo. Sukob brzo eskalira i Mirko je udara.

- *Kako bi Lidija trebalo da reaguje?*
- *Da li je Mirko mogao reagovati drugačije u ovoj situaciji?*

Studija slučaja br. 2

Vi plešete sa grupom prijatelja u diskopu klubu. Na odlasku zapazite jedan par (mladić i djevojka, očigledno u vezi) koji se svađa na ulazu. On je naziva kučkom i pita je zašto je flertovala sa drugim momkom. Ona kaže: "Nisam ga gledala... a I da jesam, zar nisam sa tobom?" On opet viče na nju. Konačno, ona kaže: "Nemaš pravo da me tako tretiraš". On je naziva bezvrijednom i govori joj da mu se makne s očiju – ne može da podnese da je gleda. Onda je udara i ona pada. Ona vrišti na njega govoreći da nema pravo da to uradi.

- Šta biste vi uradili? Da li biste otišli? Da li biste rekli nešto? Zašto da i zašto ne?
- Da li bi bilo drugačije da je neki momak udario drugog momka?
- Šta možete uraditi u situacijama kao što je ova? Koje su vaše opcije?
- Kakva je naša odgovornost da spriječimo druge da koriste nasilje?

Studija slučaja br. 3

Mihajlo je stariji momak koji potiče iz bogate porodice. Jednog dana sreće Petru kako ide kući iz škole i njih dvoje kratko razgovaraju. Sljedećeg dana on se opet sreće s njom i to se nastavlja do onog dana kada on odluči da pozove Petru da izađu na večeru. Kada su izašli na večeru on saopšti Petri koliko mu se ona sviđa i potom je pozove da odu do njegove kuće. U njegovoj kući oni se počinju ljubiti i Mihajlo počinje dodirivati Petru ispod bluze. Ali, Petra onda prestaje da se ljubi i kaže da ne želi ići dalje. Mihajlo je bijesan. Govori joj da je proveo dosta vremena sa njom i kaže: "Šta će reći moji prijatelji?". On vrši pritisak na nju da promijeni svoje mišljenje. Prvo pokušava da bude zavodljiv, a zatim počinje da viče na nju u ljutnji. Onda je počinje vući na silu i gurati prema dolje. Zatim je prisiljava na seks iako ona nastavlja govoriti: "Ne, stani!"

- Da li je ovo vrsta nasilja? Zašto i zašto ne?
- Šta mislite da je Mihajlo trebalo da uradi?
- Šta mislite da je Petra trebalo da uradi?

Studija slučaja br. 4

Oliver je imao težak dan u školi. Ima problema sa svojom

majkom zbog ocjena u školi i ona mu kaže da to veče ne može izaći napolje. Na času on ne može odgovoriti na pitanje profesora. Na igralištu, nakon časa, Renata, djevojka iz Oliverovog razreda, mu se smije jer nije mogao odgovoriti na jednostavno pitanje. "Bilo je tako lako. Zar si zaista toliko glup?". Oliver joj kaže da učuti i gura je uza zid. Renata je bijesna i govori: "Ako me opet dirneš, vidjećeš..." Oliver odgovara: "Ne, ti ćeš vidjeti..." On je ošamari, okrene se i ode.

- *Da li mislite da je Oliver bio u pravu kada je udario Renatu?*
- *Kako je drugačije mogao reagovati?*

Studija slučaja br. 5

Grupa prijatelja ide na ples. Jedan od njih Ivan, primjećuje da neki momak zuri u njegovu djevojku. Ivan mu prilazi, gurne ga i počinje tuča.

- *Zašto je Ivan reagovao na ovakav način? Mislite li da je bio u pravu da gurne drugog momka?*
- *Da li je mogao reagovati drugačije?*
- *Šta su njegovi prijatelji trebali uraditi?*

Studija slučaja br. 6

U mnogim zajednicama ljudi koji žive sa HIV-om i AIDS-om su odbačeni. Vrijeđaju ih. Nekad se njihovoj djeci ne dozvoljava da idu u školu.

- *Da li je ovo vrsta nasilja?*
- *Da li mislite da ova vrsta diskriminacije povređuje ljude koji žive sa HIV-om i AIDS-om?*
- *Šta se može učiniti kako bi bile spriječene ovakve stvari?*

Studija slučaja br. 7

Monika je devetnaestogodišnja studentkinja koja se nedavno, zajedno sa koleginicom sa fakulteta, uselila u jednosoban iznajmljeni stan u blizini kampusa. Monika je HIV pozitivna od svoje 17. godine. Ona uzima lijekove za HIV koje mora stalno čuvati u frižideru. Jednog dana njena cimerka je pita za šta su ti lijekovi. Monika odlučuje da bude iskrena i govori svojoj cimerki da je HIV pozitivna. Njena cimerka je potresena i bijesna. Ona govori Moniki da mora odmah napustiti stan prije nego što prenese infekciju na nju.

- *Šta mislite o načinu na koji je cimerka reagovala?*
- *Mislite li da postoji rizik za cimerku da bude inficirana time što živi sa Monikom?*
- *Da li je ovo jedna vrsta nasilja?*
- *Šta se može učiniti kako bi bile spriječene ovakve stvari?*

Studija slučaja br. 8

Valentino i Anita su mladi par koji je upravo dobio svoje drugo dijete. Prije nego što su se odlučili da imaju djecu, oni su se dogovorili da će Anita biti ta koja će ostajati kod kuće i brinuti o djeci, dok će Valentino raditi i zarađivati novac. Međutim, u posljednje vrijeme Valentino je počeo da daje Aniti sve manje i manje novca. U početku, ona je morala da otkaže časove njemačkog jezika, zatim nije imala dovoljno novca da sebi kupuje odjeću, niti da ode na kafu sa svojim prijateljicama. Kada bi spomenula ovo pitanje Valentinu, on bi samo rekao: "Nemamo dovoljno novca. Ti ionako previše tražiš, a ne zarađuješ ništa". Kada Anita spomene da on izlazi skoro svako veče sa svojim prijateljima i da bi jedno veče za promjenu ona mogla izaći sa

svojim prijateljicama, on odgovara: "Da, ja mnogo izlazim, ali ja se moram odmoriti od posla. Ti provodiš cijeli dan kod kuće ne radeći ništa".

- *Da li je ovo neka vrsta nasilja? Zašto da ili zašto ne?*
- *Šta mislite da bi Anita trebalo da uradi?*
- *Da li je Valentino mogao reagovati drugačije?*
- *Šta biste vi uradili u ovakvoj situaciji?*

Studija slučaja br. 9

Grupa prijatelja se druži u parku. Jasna je tiha i introvertna djevojka, a Ivica je zadirkuje zbog

toga. Ona ne reaguje na njegova zadirkivanja, ali Goran, kome se ona sviđa, odlučuje da je brani.

On govori Ivici da prekine i njih dvojica ulaze u raspravu. Goran udara Ivicu nakon čega izbjija tuča.

- *Šta mislite o načinu na koji se Ivica ponaša prema Jasni? Da li je ovo neka vrsta nasilja? Zašto da ili zašto ne?*
- *Šta mislite o načinu na koji je Goran reagovao?*
- *Da li je ovo neka vrsta nasilja? Zašto da ili zašto ne?*

Šta biste vi uradili u situaciji poput ove?

Studija slučaja br. 10

Krešo je mladi gej muškarac koji je nedavno javno otkrio svojoj porodici i prijateljima da je homoseksualac. Ispočetka, porodici je bilo teško da to prihvati, ali su naposljetku promijenili svoj stav.

U školi, međutim, neki klinci su počeli da ga nazivaju "pederom" i drugim pogrdnim imenima. Takođe ga dosta maltretiraju, a ponekad čak i pretuku.

- *Da li je ovo jedna vrsta nasilja? Zašto da ili zašto ne?*
- *Šta Krešo može učiniti?*
- *Šta njegovi prijatelji mogu učiniti?*
- *Šta biste vi uradili u situaciji poput ove?*

TABELA RESURSA B:

Šta je rodno zasnovano nasilje?

Na mnogim mjestima većina zakona i politika koristi "porodično nasilje" ili "nasilje u porodici" da ukaže na čin nasilja nad ženama i djecom od strane intimnog partnera, obično muškarca. Međutim, postoji sve veća promjena u vezi sa upotrebom "rodno zasnovanog nasilja" ili "nasilja nad ženama" da bi se obuhvatio široki spektar činova nasilja koje intimni partneri, članovi porodice i drugi pojedinci izvan porodice vrše nad ženama. Ovi termini fokusiraju se na činjenicu da su rodna dinamika i rodne norme usko povezani sa upotrebom nasilja nad ženama (Velseboer, 2003). U svojoj suštini concept RZN pokušava da napravi razliku između nasilja koje je zasnovano na očekivanjima u vezi sa rodnim ulogama i/ili na polnom i rodnom identitetu

druge osobe, od drugih tipova nasilja. Dok se RZN može primijeniti na žene i muškarce, djevojke i mladiće, napori na zaustavljanju RZN se u najvećoj mjeri fokusiraju na zaustavljanju nasilja nad ženama i djevojkama, jer su one te koje su u najvećoj mjeri pogodjene ovim nasiljem.

U nastavku je navedena definicija rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama na osnovu Deklaracije o eliminaciji nasilja nad ženama iz 1994.

godine, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija:

... bilo koji čin koji dovodi, ili za koji je vjerovatno da će dovesti do fizičke, seksualne ili psihološke štete ili patnje žena zbog toga što su žene ili muškaraca zbog toga što su muškarci, uključujući prijetnje od takvih činova, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bez obzira na

to da li se pojavljuje u javnom ili privatnom životu.

... treba da bude shvaćeno da obuhvati, ali da se ne ograniči na sljedeće:

- *Fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se javlja u porodici, uključujući zlostavljanje, seksualnu eksploraciju, seksualno zlostavljanje djece u domaćinstvu, nasilje zasnovano na mirazu, bračno silovanje, sakraćenje ženskih genitalija i druge tradicionalne prakse štetne za žene, nesupružničko nasilje i nasilje u vezi sa eksploracijom*
- *Fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se javlja u okviru cjelokupne zajednice, uključujući silovanje, seksualno zlostavljanje, seksualno uzinemiravanje i zastrašivanje na poslu, u obrazovnim institucijama i na drugim mjestima, trgovinu ženama i prisilnu prostituciju*
- *Fizičko, seksualno i psihološko nasilje počinjeno ili zanemareno od strane države ili institucije, kad god se pojavi.*

PREGOVARAČKE VJEŠTINE

Cilj:

Diskutovati i vježbati pregovaračke vještine i vještine za rješavanje sukoba.

Potrebni materijal:

Flipčart, papir, olovke, samoljepljiva traka i dovoljan broj primjeraka Tabela resursa

za svakog učesnika

Preporučeno vrijeme:

90 minuta (dva školska časa)

Planiranje:

nije potrebno

Procedura:

Prvi dio

1. Prije početka sesije pripremite dva flipčart papira sa podacima iz Tabele resursa.
2. Sprovedite aktivnost brejnstominga sa učesnicima o uobičajenim scenarijima konflikta sa kojima se suočavaju u svojim vezama i zajednici. Podstaknite učesnike da razmisle o različitim vrstama odnosa, npr. djevojka/momak, roditelj/dijete, šef/radnik i komšije.

3. Podijelite učesnike u manje grupe i svakoj grupi dodijelite jedan od scenarija konflikta.
4. Pregledajte flipčart sa naslovom "Načini rješavanja konflikata" i objasnite da bi svaka grupa trebalo da napiše jedan kratki skeč da pokažu kako bi se konflikt mogao riješiti koristeći se jednim od metoda sa flipčarta.
5. Pozovite grupe da prezentuju svoje skečeve i zamolite učesnike da identifikuju različite metode rješavanja konflikta.
6. Započnite diskusiju o prednostima i nedostacima različitih metoda.

Drugi dio

1. Pregledajte flipčart sa naslovom "Četiri koraka uspješnog pregovaranja sa pozitivnim ishodom za obje strane (Win-Win)".
2. Zamolite učesnike da se vrate u svoje grupe i da diskutuju o nekom primjeru pregovaranja sa pozitivnim ishodom za obje strane (Win-Win) i da osmisle igru uloga i predstave je.
3. Zamolite grupe da prezentuju igre uloga.
4. Iskoristite sljedeća pitanja da rezimirate sesiju

Pitanja za diskusiju:

1. Zašto je ponekad teško da se pregovaranjem dođe do rješenja konflikta?
2. Šta olakšava pregovaranje? Šta ga otežava?
3. Koji su primjeri situacija u kojima ne biste bili spremni na kompromis?
4. Šta ste naučili iz ove aktivnosti? Kako možete ovo primijeniti u svojim životima i vezama?

Završetak:

Pregovaranje je životna stvarnost, ali ono nije uvijek lako. Učenje i vježbanje pregovaračkih vještina može vam pomoći da riješite konflikte u različitim sferama vašeg života i da izgradite zdravije i pravičnije odnose.

TABELA RESURSA:

Načini rješavanja konflikta (Prvi dio)

- *Izbjegavanje konflikta: Jednostavno se povucite iz bilo kakvog konflikta*
- *Pretvaranje: Pretvarajte se da konflikt ne postoji i da je sve u redu*
- *Pobjeda po svaku cijenu: Uzmite ono što želite, druga osoba gubi*
- *Kompromis: Odrecite se nečeg što želite kako biste dobili nešto drugo što želite*
- *Pregovaranje sa pozitivnim ishodom za obje strane (Win-Win): Koristite kreativno rješavanje problema kako biste objema stranama dali ono što žele ili trebaju.*

Četiri koraka uspješnog pregovaranja sa pozitivnim ishodom za obje strane (Win-Win)

(Drugi dio)

- Iznesite svoj stav. Koristite "ja" tvrdnje, recite šta želite ili trebate.
- Saslušajte stav druge osobe. Otkrijte šta ta druga osoba želi ili treba. Ponovite stav druge
- osobe kako biste bili sigurni da ste dobro razumjeli.
- Sprovedite aktivnost brejnstorminga za rješenja sa pozitivnim ishodom za obje strane.
- Uzmite u obzir potrebe i želje i jednog i drugog partnera. Budite kreativni.
- Dogovorite se o rješenju. Isprobajte ga. Ako ne funkcioniše, počnite proces ispočetka.

ETIKETIRANJE

Cilj:

Prepoznati kako etiketiranje ljudi može ograničiti individualni potencijal i uticati na veze.

Potrebni materijal:

Komadići papira, samoljepljiva traka i obične/hemijske olovke

Preporučeno vrijeme:

90 minuta (dva školska časa)

Planiranje:

Važno je pobrinuti se da nijedan od učesnika ne postane agresivan ili uvrijeđen bilo kojom upotrijebljenom etiketom.

Procedura:

1. Aktivnošću brejnstorminga izdvojite pozitivne i negativne etikete ili stereotipe koji se često koriste u zajednici u kojoj mladići žive. Ovo može uključivati i etikete poput: pametan, lijep, stidljiv, nasilan, itd. Pokušajte se prisjetiti barem onolikog broja različitih etiketa koliko ima učesnika u grupi.
2. Napišite ove etikete na komadiće papira i zatim samoljepljivom trakom zalijepite te komadiće papira na leđa svakog od učesnika. Napomena: S ciljem da ova aktivnost bude djelotvorna, veoma je važno da učesnici ne vide etikete koje su zalijepljene na njihovim leđima; trebalo bi da oni samo mogu vidjeti etikete zalijepljene na leđima drugih.
3. Nasumično zamolite dva ili tri učesnika da izvedu kratku

igru uloga u kojoj će se odnositi jedni prema drugima u skladu sa etiketama koje su im dodijeljene.

4. Zamolite svakog od učesnika da u toku trajanja igre uloga pokušaju da pogode šta piše na njihovoj etiketi na osnovu toga kako su tretirani tokom predstave, a zatim da razmisle o sljedećim pitanjima:

- *Kakav je osjećaj kada vas neko tretira prema etiketi?*
- *Kakav je osjećaj tretirati nekog drugog prema etiketi?*

Nakon što volonteri odgovore na ova pitanja, zamolite ostatak grupe da iznesu svoje reakcije na igru uloga.

5. Zamolite i ostale volontere da izvedu svoje kratke igre uloga dajući im dovoljno vremena da poslije svake igre uloga pokušaju da pogode šta piše na njihovim etiketama, kao i da se osvrnu na to kako su se osjećali.

6. Otvorite diskusiju sa ostatkom grupe.

Pitanja za diskusiju:

1. Kako reagujete kada vas neko tretira prema određenoj etiketi?
2. Kako reagujete kada vi ili neko drugi tretirate drugu osobu prema etiketi?
3. Da li se ove etikete često koriste u vašoj zajednici? Koje druge primjere etiketa ljudi koriste?
4. Zašto ljudi etiketiraju druge ljudе?
5. Koje su posljedice etiketiranja pojedinaca? Koje su posljedice po veze? Razmišljajući o prethodnoj aktivnosti o moći i odnosima, šta mislite kakva veza postoji između etiketiranja i moći?

6. Šta ste naučili ovdje, a da isto možete primijeniti u sopstvenim životima i ponijeti sa sobom nazad u svoje zajednice?
7. Kako možete izbjegći etiketiranje drugih?
8. Kako možete ohrabriti druge mlade ljude da ne etiketiraju druge?

Završetak:

Etikete i stereotipi utiču na ljude kao pojedince, kao i na njihove veze sa drugima. Važno je da se

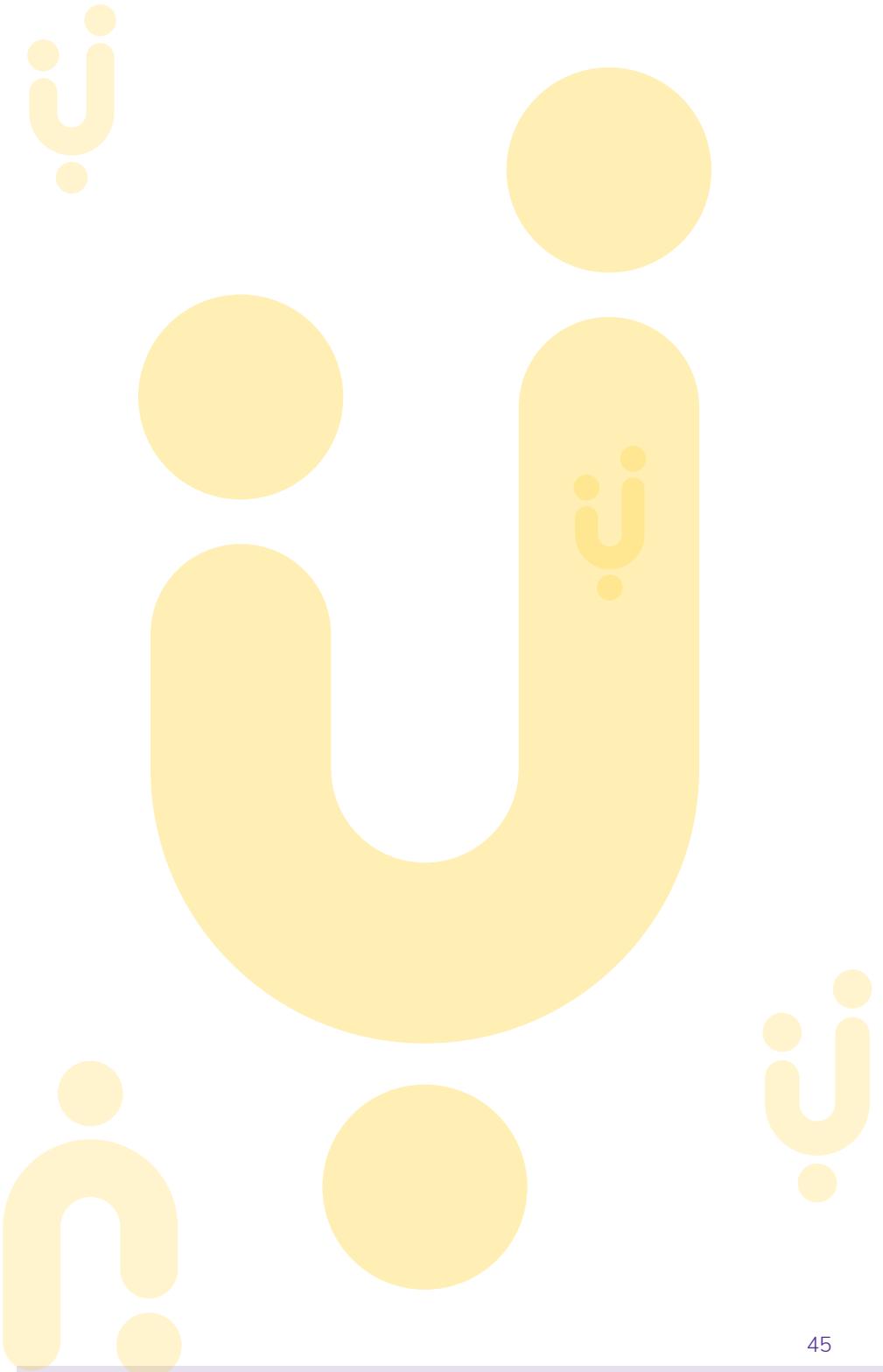
kritički razmišlja o tome kako se odnosite prema ljudima i načinu na koji se ljudi ponašaju prema

vama i kako možete "odučiti" neke od načina na koje stupate u odnose sa drugima. Na primjer,

kako da ne:

- *Osuđujete nekoga prije nego što ga upoznate;*
- *Koristite etikete ili pogrdne nadimke;*
- *Diskriminišete nekoga na osnovu pola, religije, etničke pripadnosti ili socioekonomске klase;*
- *Pravite od nekoga u porodici i/ili zajednici žrtvenog jarca;*
- *Budete nefleksibilni ili tvrdoglavci u svojim stavovima;*
- *Pokazujete ravnodušnost, čutanje ili inat.*

Osjećaj pripadnosti grupi i da nas grupa prihvati onakvima kakvi jesmo je od fundamentalnog značaja za učenje i razvijanje naših individualnih i kolektivnih potencijala. Kako budete dalje odmicali sa ovim sesijama i vašim svakodnevnim životima trebalo bi da aktivno pokušate da prevaziđete etiketiranje i da budete otvoreniji u vašem odnosu prema drugima.

ŠTA RADIM KAD SAM LJUT/A?

Cilj:

Pomoći učesnicima da razmisle o tome kako da prepoznaju kada su ljuti i kako

da izraze svoju ljutnju na konstruktivan, nenasilan način.

Potrebni materijal:

Flipčart papir, olovke, samoljepljiva traka i dovoljan broj kopija
Tabele resursa za

svakog učesnika.

Preporučeno vrijeme:

90 minuta (dva školska časa)

Planiranje:

nije potrebno

Procedura:

1. Počnite aktivnost sa kratkim uvodom u temu, kao na primjer: Mnogi adolescenti mijеšaju ljutnju i nasilje misleći da su to iste stvari. Trebalo bi naglasiti da je ljutnja emocija, prirodna i normalna emocija koju svako ljudsko biće osjeti u nekom trenutku svog života. Nasilje je način izražavanja ljutnje, odnosno to je oblik ponašanja kojim se može izraziti ljutnja. Ali, postoje mnogi drugi načini za izražavanje ljutnje – bolji i pozitivniji načini – od nasilja. Ako naučimo da iskažemo svoju ljutnju kad je osjetimo, to može biti bolje nego da je zadržimo duboko u sebi, jer mnogo puta kada

dozvolimo da se ljutnja nagomila u nama, imamo tendenciju da eksplodiramo.

2. Objasnite grupi da je svrha ove aktivnosti da se diskutuje o tome kako mladi izražavaju ljutnju.
3. Podijelite kopije Tabele resursa. Pročitajte svako pitanje i zamolite učesnike da odgovore na pitanja pojedinačno, dajući im dva ili tri minuta za svako pitanje. Za grupe koje su slabo pismene pročitajte pitanja naglas i neka učesnici diskutuju u parovima ili naprave sliku.
4. Nakon što popune dobijenu Tabelu resursa, podijelite grupu u male grupe od najviše četiri ili pet učesnika/ca. Zamolite ih da podijele svoje odgovore jedni sa drugima. Dajte 20 minuta za ovaj grupni rad.
5. Dok su učesnici još u malim grupama, podijelite komadiće flipčart papira svakoj grupi i zamolite ih da naprave listu:
 - *Negativnih načina reagovanja kada smo ljuti*
 - *Pozitivnih načina reagovanja kada smo ljuti*
6. Dajte grupama 15 minuta da naprave svoje liste, a onda zamolite svaku grupu da predstavi svoje odgovore cijeloj grupi.
7. Vrlo je vjerovatno da će na listi “Pozitivnih načina” učesnici navesti: (1) udahni duboko ili broji do 10; i (2) koristi riječi da izraziš šta osjećaš bez vrijedanja. Važno je istaći da “udahni duboko” ne znači da se izađe napolje i uskoči u automobil (ako je takav slučaj) i brzo vozi izlažući se riziku odlaska u

bar i napijanja. Ako ove dvije taktike predložene ovdje nisu ni na jednoj prezentovanoj listi, objasnite ih grupi.

Ukratko: Udahnuti duboko jednostavno znači povući se iz situacije sukoba i ljutnje, udaljiti se od osobe prema kojoj osjećamo ljutnju. Neko može brojati do 10, udahnuti duboko, prošetati okolo ili uraditi neku drugu vrstu fizičke aktivnosti nastojeći da se ohladi i malo smiri. Uopšteno, važno je za osobu koja je ljuta da objasni drugome da će duboko udahnuti zato što je ljut, nešto poput: "Dosta mi je tebe i stvarno moram udahnuti svjež vazduh. Moram nešto uraditi, prošetati kako se ne bih osjećao nasilnim ili počeo vikati. Kad se ohladim i smirim, onda možemo razgovarati o svemu".

Drugi primjer za taktiku suočavanja sa ljutnjom je da pokušate izraziti svoja osjećanja ne vrijedajući druge. Ovo podrazumijeva objašnjavanje zašto ste uznemireni i na koji način se nadate da ćete riješiti ovu situaciju, bez napadanja i vrijedanja drugih. Dajte primjer grupi: Ako vaša djevojka kasni na sastanak, mogli biste reagovati vičući: "Ti si kučka, uvijek je isto, ja stojim ovdje čekajući tebe".

Ili mogli biste reći da ste ljuti na način da nikoga ne vrijedate
primjer: Vidi, ljut sam na tebe jer kasniš. Sljedeći
put, ako misliš da nećeš stići na vrijeme.

samo mi javi – pozovi me na mobilni – umjesto
što me ostavljaš da čekam.

8. Diskutujte o sljedećim pitanjima.

Pitanja za diskusiju:

1. Generalno govoreći, da li je za muškarce teško da izraze svoju ljutnju bez upotrebe nasilja? Zašto?
2. Šta je sa djevojkama? Da li one jednako lako ispoljavaju ljutnju?
3. Ko su generalno naši uzori za učenje, kako da izrazimo svoje emocije, uključujući i ljutnju?
4. Vrlo često znamo kako da izbjegnemo sukob ili tuču, bez upotrebe nasilja, ali ne postupamo tako. Zašto?
5. Da li je moguće “udahnuti malo svježeg vazduha” kako bi se smanjio broj sukoba? Imate li iskustva sa korištenjem ove strategije? Kako je to prošlo?
6. Da li je moguće “koristiti riječi bez vrijeđanja”?
7. Šta ste naučili iz ove aktivnosti? Kako ovo možete primijeniti u svojim životima i vezama?

Završetak:

Ljutnja je normalna emocija koju svako ljudsko biće osjeća u nekom trenutku svog života. Problem

je, međutim, da neki ljudi mogu pomiješati ljutnju i nasilje, misleći da su to iste stvari i mogu misliti da je nasilje prihvatljiv način izražavanja ljutnje. Ipak, postoji mnogo drugih načina izražavanja ljutnje – produktivnijih i pozitivnijih načina – nego što je to nasilje. Ako naučimo da izrazimo svoju ljutnju kad je osjetimo, to može biti bolje nego da je zadržimo duboko u sebi, jer mnogo puta kada dozvolimo da se ljutnja nagomila u nama, imamo tendenciju da eksplodiramo.

TABELA RESURSA:

Tabela za razmišljanje: Šta radim kad sam ljut/a

1. Razmislite o situaciji koja vam se nedavno desila kada ste bili ljuti. Šta se desilo? Ukratko opišite tu situaciju (jedna ili dvije rečenice):
2. Sada, razmišljajući o ovoj situaciji, pokušajte se sjetiti šta ste mislili i osjećali. Pokušajte ovdje navesti jedno ili dva osjećanja koja ste osjetili:
3. Vrlo često, kada osjetimo ljutnju reagujemo nasilno. Ovo se čak može desiti i prije nego što shvatimo da smo ljuti. Neki ljudi reaguju odmah, vičući, bacajući stvari na pod, udarajući nešto ili nekoga. Ponekad čak možemo postati depresivni, tihi i introspektivni. Razmišljajući o situaciji kada ste bili ljuti, kako ste pokazali tu ljutnju? Kako ste se ponašali? (Napišite rečenicu ili nekoliko riječi o tome kako ste reagovali, šta ste uradili ili kako ste se ponašali).

RAZGOVOR O ALKOHOLU I ALKOHOLIZMU

Cilj:

Preispitati različite mitove koji se odnose na upotrebu alkohola i alkoholizam.

Potrebni materijal:

Lopta, tabla za pisanje i kreda ili flipčart papir i flomasteri, listovi kartona sa frazama ispisanim na njima.

Preporučeno vrijeme:

45 minuta (jedan školski čas)

Planiranje:

Unaprijed pripremite fraze ispisane na listovima kartona velikim čitljivim slovima.

Procedura:

1. Zamolite učesnike da vam pomognu da prilagodite učionicu konceptu radionice. Pomjerite stolove u uglove učionice i iskoristite stolice da formirate krug. Zamolite grupu da sjednu ukrug. U sredini poredajte listove kartona u obliku kruga, tako da svaka osoba može uzeti jedan list kada je njegov red.
2. Objasnite da će svaki učesnik pročitati jednu frazu i odgovoriti da li se slaže ili ne sa tom tvrdnjom i objasniti zašto. Ostali učesnici moći će iznijeti svoje mišljenje u toku diskusije o tvrdnjama.

3. Bacite loptu jednoj osobi u grupi i zamolite učesnike da započnu aktivnost izborom jednog od listova kartona. Zapišite njihova mišljenja na flipčart papiru, pitajte da li se ostali učesnici slažu ili ne i zašto, a zatim pročitajte tekst izrađen na osnovu naučih informacija (Odgovori na uobičajene mitove o upotrebi alkohola). Pitajte da li ima bilo kakvih drugih komentara.
 4. Nakon diskusije, osoba koja je pročitala prvu tvrdnju baca loptu drugoj osobi u grupi i tako dalje, sve dok o svim tvrdnjama ne bude prodiskutovano.
5. Fraze koje treba ispisati na listovima kartona:
- *Alkohol nije droga...*
 - *Imati visoku toleranciju na alkohol znači da osoba neće postati alkoholičar...*
 - *Ako mijesate pića možete se napiti...*
 - *Od piva se ne možete napiti...*
 - *Alkohol djeluje seksualno stimulativno...*
 - *Alkoholizam je bolest koja pogadja starije osobe...*
 - *Alkoholičari su oni koji piju svakodnevno...*
 - *Kafa ili pranje lica hladnom vodom smanjuju uticaj alkohola...*
 - *Alkohol je dobar za druženje...*
 - *Zabave nisu zabave bez alkohola...*

Završetak:

Važno je razmisliti o ovim idejama i mitovima o upotrebi alkohola u koje smo gotovo svi vjerovali u nekom trenutku.

Odgovori na uobičajene mitove o upotrebi alkohola

- *Alkohol nije droga... Alkohol je droga u smislu da mijenja način funkcionisanja organizma, naročito centralnog nervnog sistema od*

kojeg zavise misli, osjećanja i ponašanje. On takođe može izazvati zavisnost.

- *Imati visoku toleranciju na alkohol znači da osoba neće postati alkoholičar... Istina je upravo suprotna, visoka tolerancija znači da mozak postaje naviknut na drogu.*
- *Ako mijesate pića, možete se napiti... Ono od čega se stvarno neko napije je količina alkohola i brzina kojom neko pije.*
- *Od piva se ne možete napiti... U slučaju piva, apsorpcija alkohola kroz želudac je malo sporija, ali u zavisnosti od konzumirane količine, ono uzrokuje pijanstvo.*
- *Alkohol djeluje seksualno stimulativno... U početku alkohol može smanjiti uzdržanost i pomoći ljudima da postanu otvoreniji, ali s obzirom na to da alkohol ima depresivni efekat na nervni sistem, na kraju on smanjuje ova osjećanja i može sprječiti seksualne odnose. Upotreba alkohola jedan je od najčešćih uzroka erekтивne disfunkcije (impotencije).*
- *Alkoholizam je bolest koja pogoda starije osobe... Većina osoba zavisnih od alkohola su mladići u radnoj dobi.*
- *Alkoholičari su oni koji piju svakodnevno... Većina osoba zavisnih od alkohola u početnoj i srednjoj fazi ovog procesa pije uglavnom tokom vikenda i nastavlja sa svojim normalnim aktivnostima u školi i na poslu, ali sa sve većim poteškoćama.*
- *Kafa ili pranje lica hladnom vodom smanjuju uticaj alkohola... Jedina stvar koja zaista smanjuje pijanstvo je postepeno izbacivanje alkohola iz organizma, što znači forsiranje jetre na rad, za šta je potrebno vrijeme.*
- *Alkohol je dobar za druženje... U stvarnosti alkohol stvara saučesništvo u pogledu pijenja, ali pravo prijateljstvo podrazumijeva mnogo više od toga.*
- *Zabave nisu zabave bez alkohola... Mediji često pokušavaju da nas ubijede da je na zabavama potreban alkohol i da alkohol mora biti u centru svakog društvenog okupljanja. Ali, da li je ovo zaista istina? Šta je to što čini društveno okupljanje ili zabavu – alkohol ili ljudi?*

ZAKLJUČAK

U prethodnim poglavljima su predstavljeni alati, metode i aktivnosti koje je Institut za razvoj mladih i zajednice Perpetuum mobile primjenjivao u sklopu Programa Y+. Ovaj program je razvijen kao dodatak obrazovnom paketu Program Y koji se razvijao godinama u nekoliko balkanskih zemalja.

Uvidjeli smo da se radi o raznovrsnim metodama, koje su pored rada sa mladima, podrazumjevale sprovođenje istraživanja, partnerstva sa javnim ustovama, saradnju sa drugim udruženjima građana, dimplomtaskim misijama. Dakle, radi se o složenom mozaiku aktivnosti, što je i jedini pravi put razvoja mladih, jer sve te interesne strane i faktori determinišu društveni ambijent i stanje u njeumu.

Jedna od najvrednijih i najinovativnijih komponenti Program Y+ u izvođenju Instituta za razvoj mladih i zajednice Perpetuum mobile je svakako "Program vikend odmora" (engl. *Weekend break program*). Ova komponenta je zanimljiva jer objedinjuje edukativni radioničarski rad, timsku aktivnost, potkrepljenja poput određenih nagrada, te zadatak koji se naknadno izvršava. Dodatna „zadaća“ je ta koja produžuje edukativni efekat radionica, pogotovo što se često realizuje uz upotrebu digitalnih tehnologija koje su mladima bliske i pristupačne. Ovaj metod zaslužuje pažnju i dodatne analize i razrađivanje, jer ima potencijal za širu upotrebu u različitim formalnim i neformalnim obrazovnim programima. U kontekstu dominantne orientisanosti formalnog obrazovanja na tradicionalne metode, ovaj metod može biti koristan primjer i podsticaj kako obrazovanje prilagođavati potrebama mladih i tehnologiji koja je njima najzanimljivija.

Pored pomenute komponente, vrijedno iskustvo u Programu Y+ je saradnja sa javnim ustanovama, prije svega Centrima za socijalni rad (CSR). Imajući u vidu obim i vrstu posla ove ustanove, jasno je da postoji dosta zajedničkog prostora za saradnju sa udruženjima građana poput Perpetuum mobile. Integrисane su i povezane potrebe mlađih u riziku, postojanje adekvatnog centra za rad (u sklopu CSR) sa ljudskim i organizacionim potencijalima Pereptuum mobile. U sklopu predstavljenih aktivnosti, vidljivo je da je došlo do korisne sinergije između ovih ustanova koja je rezultirala promišljenijim i svršishodnjim radom sa rizičnim grupama mlađih. Drugim, riječima, ova saradnja i provedene aktivnosti su bile adekvatan odgovor na potrebe zajednice, a pogotovo mlađih. Očekuje se da će ova saradnja u budućnosti biti još plodonosnija jer javne ustanove su prepoznale Perpetuum mobile kao pouzdanog i profesionalnog partnera, a i korisnici Centra su uvidjeli vrijednost i zanimljivost planiranih aktivnosti.

Rad sa veteranimi i diplomatskim misijama je otvorio teme koje se tiču radikalizacije, međuetničkih odnosa, migrantske problematike te koje su sve refleksije ovih pojava na položaj i stavove mlađih.

Možemo zaključiti da je Program Y+ potvrdio vrijednost bazičnog Programa Y i svih onih obrazovnih sadržaja koje on obuhvata, ali i demonstrirao neke nove korisne pristupe rada sa mlađima i drugim zainteresovanim stranama. Svakako da ima prostora da se te aktivnosti dalje razvijaju i razrađuju, pogotovo one koje podrazumjevaju rad na ekstremizmu i učešće nekih drugih zainteresovanih strana i ustanova. Posebno se ohrabruje dalje unapređenje "Programa vikend odmora" koji može imati širu primjenu u formalnim i neformalnim obrazovnim programima.